

พระพิมพ์ดินดิบที่พบในถ้ำบริเวณพื้นที่ลุ่มแม่น้ำตรัง*

Clay votive tablets found in the caves of the Trang river basin

ดีบุก เต็มมาศ (Dibuk Temmas)**

บทคัดย่อ

จุดประสงค์ของการวิจัยพระพิมพ์ดินดิบที่พบในถ้ำหินปูนบริเวณพื้นที่ลุ่มแม่น้ำตรังมีดังนี้

1. เพื่อศึกษาพระพิมพ์ดินดิบที่พบในถ้ำหินปูนบริเวณพื้นที่ลุ่มแม่น้ำตรัง
2. เพื่อจัดกลุ่มและประเภทพระพิมพ์ดินดิบที่พบในถ้ำหินปูนบริเวณพื้นที่ลุ่มแม่น้ำตรัง

จากการวิจัยได้ผลการศึกษาดังนี้

จากการศึกษาพบว่าสามารถแบ่งพระพิมพ์ดินดิบที่แสดงภาพพระพุทธรูปเจ้าพระโพธิสัตว์ เทพชั้นภละ และพระสฤป จำนวนกว่า 850 องค์จากแหล่งโบราณคดีประเภทถ้ำหินปูน จำนวน 5 แหล่ง ออกเป็น 16 รูปแบบ พระพิมพ์ดินดิบเหล่านี้ถูกสร้างขึ้นภายใต้อิทธิพลของศาสนาพุทธฝ่ายมหายานใน 3 ช่วงระยะเวลาได้แก่ พุทธศตวรรษที่ 13, พุทธศตวรรษที่ 14 – 15, และพุทธศตวรรษที่ 17 – 18 พระพิมพ์ดินดิบที่พบในพุทธศตวรรษที่ 13 และ 14 – 15 นั้นได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมศรีวิชัย ในขณะที่พระพิมพ์ดินดิบที่พบในพุทธศตวรรษที่ 17 – 18 ได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมลพบุรี การบรรจุพระพิมพ์ในถ้ำหินปูนนั้นเป็นรูปแบบวัฒนธรรมที่พบได้ทั่วไปในคาบสมุทรภาคใต้ของประเทศไทย จากรูปแบบที่คล้ายคลึงกันกับพระพิมพ์ที่พบในวัฒนธรรมทวารวดีในภาคกลางและภาคตะวันออกเฉียงเหนือแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ทางการค้าและวัฒนธรรมของชุมชนในบริเวณลุ่มแม่น้ำตรังกับชุมชนในวัฒนธรรมทวารวดี, ศรีวิชัย และลพบุรี

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษาพัฒนาการของชุมชนโบราณในเขตพื้นที่ลุ่มแม่น้ำตรังในสมัยประวัติศาสตร์ก่อนพุทธศตวรรษที่ 24 จากหลักฐานทางโบราณคดี” ตามหลักสูตรปริญญาโทบัณฑิต สาขาวิชาโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์ ภาควิชาโบราณคดี บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร โดยมี ศาสตราจารย์ เกียรติคุณ ดร.ผาสุข อินทราวุธ และ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จิรัสสา คชาชีวะ เป็นที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

This article is part of the thesis “DEVELOPMENT OF ANCIENT SETTLEMENTS IN TRANG RIVER BASIN AREA IN HISTORICAL PERIOD PRIOR TO THE MID 18 CENTURY BASED ON ARCHAEOLOGICAL EVIDENCE” A thesis submitted in Partial Fulfillment of the Requirement for the Degree Master of Art Program in Historic Archaeology, Thesis Advisor : EMERITUS PROF. PHASOOK INDRAWOOTH, Ph.D. and ASST. PROF. JIRASSA KACHACHIVA, Ph.D.

** นักศึกษาระดับปริญญาโท ภาควิชาโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

A graduate student under the Art Program in Historic Archaeology Department of Archaeology, Graduate School, Silpakorn University. E-mail : dibuk.t@hotmail.com Tel : 085-353-1053

Abstract

The objectives of the research are to study on and analysis of:

- 1). The clay votive tablets found in the caves of the Trang river basin in Trang Province, Southern Thailand.
- 2). The types of the clay votive tablets based on the iconographic representation and epigraphical evidence

The findings obtained from the research are as follows:

From 5 cave-sites there are more than 850 votive tablets that can be classified into 16 types according to the iconographic representation. There are image of Buddha, of Bodhisattva, of Jambhala and of stupa. These votive tablets were made by the Mahayana devotees belonging to 3 periods: 8th century, 9th - 10th centuries, and 12th - 13th centuries, respectively. The votive tablet of the first and the second periods were influenced by the Srivijaya culture while those of the third period the Lopburi culture. Tradition of buried clay votive tablets such as this spread in the southern peninsular Thailand. The similarity to the clay votive tablets of the Dvaravati cultures in the Central and Northeastern regions suggests that there were trade and cultural interaction between the communities of the Trang river basin and those of the Srivijaya and Dvaravati and the Lopburi.

แนวคิดที่มาและความสำคัญของปัญหา

การศึกษาพระพิมพ์ดินดิบที่พบในบริเวณลุ่มแม่น้ำตรังนั้นเริ่มขึ้นในปีพุทธศักราช 2445 สมเด็จเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์เสด็จไปตรวจราชการในแหลมมลายู ทรงบันทึกการเดินทางไว้โดยกล่าวถึงการพบพระพิมพ์ดินดิบหลายรูปแบบ ที่ถ้าเขาสาย ถ้าเขาปิยะ และ ถ้ำวัดคีรีวิหาร ในบริเวณพื้นที่อำเภอห้วยยอด จังหวัดตรัง ในปีพุทธศักราช 2528 ได้มีการศึกษาพระพิมพ์ภาคใต้ของประเทศไทยที่เก็บอยู่ในพิพิธภัณฑสถานต่างๆ โดย ม.ล.สุรสวัสดิ์ สุขสวัสดิ์ แบ่งพระพิมพ์ดินดิบในบริเวณลุ่มแม่น้ำตรังออกเป็น 9 รูปแบบ มีอายุอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 14 -15 (สุรสวัสดิ์ สุขสวัสดิ์. 2528) ในปี พ.ศ. 2557 สำนักศิลปากรที่ 15 ภูเก็ต สำรวจพบพระพิมพ์ดินดิบจำนวนมากว่า 800 รายการจากแหล่งโบราณคดีเขาน้อย ดำเนินการศึกษาวិเคราะห์พระพิมพ์เหล่านี้ โดย ภาณุวัฒน์ เอื้อสามาลย์ จำแนกพระพิมพ์ออกตามรูปแบบและพัฒนาการทางศิลปะ ออกเป็น 9 รูปแบบมีอายุอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 13 -18 (ภาณุวัฒน์ เอื้อสามาลย์. 2557)

จากการศึกษาเหล่านี้แสดงให้เห็นว่ามีการพบพระพิมพ์ดินดิบจำนวนมากบรรจุอยู่ในถ้ำหินปูนบริเวณพื้นที่อำเภอห้วยยอด จังหวัดตรัง ซึ่งตั้งอยู่ในบริเวณลุ่มแม่น้ำตรัง ดังนั้นจึงควรมีการศึกษาภาคสนามในพื้นที่ที่พบพระพิมพ์เพื่อนำมาซึ่งข้อมูลที่จะทำให้ทราบสาเหตุการนำพระพิมพ์มาบรรจุฝังไว้ในถ้ำ รวมทั้งพิจารณารูปแบบพระพิมพ์ที่พบทั้งหมด เพื่อให้ทราบถึงแนวความคิดในการสร้างพระพิมพ์ และบริบททางวัฒนธรรมในช่วงสมัยประวัติศาสตร์ตอนต้น

วิธีการดำเนินการวิจัย

1. รวบรวมข้อมูลจากเอกสาร
2. จัดทำรายละเอียดโบราณวัตถุที่เป็นหลักฐานพร้อมจำแนกและจัดรูปแบบ
3. สำรวจพื้นที่และลักษณะที่ตั้งของแหล่งที่พบหลักฐาน
4. ประมวลและวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้

ผลการดำเนินงาน

จากการสำรวจและเก็บข้อมูล พบว่าพระพิมพ์ดินดิบที่พบในบริเวณพื้นที่ลุ่มแม่น้ำตริงกว่า 850 องค์ มีที่มาจากแหล่งโบราณคดีซึ่งมีลักษณะและสัณฐานที่ตั้งรูปแบบเดียวกัน โดยเป็นถ้ำบนภูเขาหินปูนที่กระจายอยู่ตามแนวแม่น้ำตริงหรือลำคลองสาขาในบริเวณใกล้เคียงกันใน อำเภอห้วยยอด จังหวัดตรัง จำนวน 5 แหล่ง ได้แก่ (1.) แหล่งโบราณคดีเขาสาย หมู่ที่ 3 ตำบลบางดี อำเภอห้วยยอด จังหวัดตรัง (2.) แหล่งโบราณคดีเขาปิณฑะ หมู่ 3 ตำบลนาง อำเภอห้วยยอด จังหวัดตรัง (3.) แหล่งโบราณคดีวัดคีรีวิหาร หมู่ที่ 7 ตำบลเขากอบ อำเภอห้วยยอด จังหวัดตรัง (4.) แหล่งโบราณคดีเขาขาว หมู่ 2 บ้านโคกแค ตำบลเขาขาว อำเภอห้วยยอด และ (5.) แหล่งโบราณคดีเขาน้อย หมู่ 12 ตำบลเขากอบ อำเภอห้วยยอด

จากการศึกษาพบว่าพระพิมพ์ดินดิบทั้งหมดที่พบในบริเวณลุ่มแม่น้ำตริงสามารถแบ่งออกได้เป็น 16 รูปแบบ ดังนี้

รูปแบบที่ 1 พระพิมพ์ดินดิบภาพพระพุทธเจ้าแสดงมหาปาฏิหาริย์

พระพิมพ์ดินดิบรูปแบบนี้มีลักษณะเป็นกรอบเป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้ายอดโค้งมน แสดงรูปพระพุทธเจ้าประทับนั่งห้อยพระบาท ใต้ซุ้ม ขนาบข้างด้วยพระโพธิสัตว์ประทับยืน เหนือซุ้มมีพระพุทธรูปประทับนั่งปางสมาธิเรียงกันจำนวน 3 องค์ ส่วนเบื้องล่างของพระพุทธรูปประทับนั่งห้อยพระบาทที่เป็นแท่นปรากฏรูปธรรมจักรหันข้างตั้งอยู่ตรงกลาง ขนาบข้างด้วยสถูปข้างละ 2 องค์ ที่ขอบพระพิมพ์ทำเป็นกรอบหนา บางชิ้นมีจารึกที่ขอบด้านล่าง พบที่แหล่งโบราณคดีเขาน้อย

ภาพที่ 1 พระพิมพ์ดินดิบภาพพระพุทธเจ้าแสดงมหาปาฏิหาริย์

รูปแบบที่ 2 พระพิมพ์ดินดิบภาพพระพุทธเจ้าแสดงมหาปาฏิหาริย์และรูปธรรมจักรพระพิมพ์ดินดิบรูปแบบที่ 2 นั้นมีความคล้ายคลึงกับรูปแบบที่ 1 โดยมีความแตกต่างที่มีรูปธรรมจักรประกอบเพิ่มในพระพิมพ์พระพิมพ์ที่มีรูปแบบเช่นนี้เคยพบที่ถ้ำนางมณฑา จังหวัดยะลา (แต่ไม่มีจารึก) ที่พระพิมพ์รูปแบบนี้พบจารึกเป็นภาษาสันสกฤต อักษรปัลลวะ กำหนดอายุจากรูปอักษรได้ประมาณพุทธศตวรรษที่ 12 - 13 อ่านได้ว่า “ทุกข สมุทัย นิโรธ มรรค” (ภานุวัฒน์ เอื้อสามาลย์. 2557 : 163) ดังที่ปรากฏบนพระพิมพ์ที่พบที่แหล่งโบราณคดีเขาน้อย ซึ่งไม่เคยพบจารึกอยู่บนพระพิมพ์ดินดิบมาก่อนในบริเวณพื้นที่ประเทศไทย พระพิมพ์รูปแบบนี้

แสดงอิทธิพลของพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน จะเห็นได้จากจารึกภาษาสันสกฤตและภาพพระโพธิสัตว์ที่ปรากฏในรูปเช่นเดียวกับพระพิมพ์ดินดิบรูปแบบที่ 1 เมื่อพิจารณาจากอายุตัวอักษรที่ปรากฏบนจารึกและพระพิมพ์รูปแบบเดียวกันที่พบในแหล่งอื่นๆแล้ว สามารถสันนิษฐานได้ว่าพระพิมพ์องค์นี้มีอายุอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 13 พบที่แหล่งโบราณคดีเขาน้อย

ภาพที่ 2 พระพิมพ์ดินดิบภาพพระพุทธเจ้าแสดงมหาปาฏิหาริย์และรูปธรรมจักร

รูปแบบที่ 3 พระพิมพ์ดินดิบภาพพระพุทธเจ้าขนาดปรกขนาบข้างด้วยพระโพธิสัตว์พระพิมพ์ดินดิบรูปแบบนี้มีลักษณะกรอบเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า แสดงรูปพระพุทธเจ้าประทับนั่งปางสมาธิมีนาคร 7 เศียรปรกอยู่เหนือเศียร ขนาบข้างด้วยพระโพธิสัตว์ประทับยืนแบบตรีภังค์ พระหัตถ์ข้างหนึ่งยกขึ้นระดับพระอุระถือดอกบัว ส่วนอีกข้างหนึ่งถือหม้อน้ำวางระดับพระโสณี ระหว่างพระพุทธรูปและพระโพธิสัตว์มีสกลุขนาดเล็กคั่น ด้านบนมีพระพุทธรูปประทับนั่งสมาธิเรียงกัน 3 องค์ สลับด้วยสกลุขนาดเล็กอีก 4 องค์ ที่ขอบด้านล่างทำเป็นแท่นหนา ปรากฏร่องรอยจารึก พบที่แหล่งโบราณคดีเขาน้อย

ภาพที่ 3 พระพิมพ์ดินดิบภาพพระพุทธเจ้าขนาดปรกขนาบข้างด้วยพระโพธิสัตว์

รูปแบบที่ 4 พระพิมพ์ดินดิบภาพพระพุทธเจ้าประทับนั่งสมาธิขนาบข้างด้วยพระโพธิสัตว์พระพิมพ์ดินดิบรูปแบบนี้มีลักษณะกรอบเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า แสดงภาพพระพุทธเจ้าประทับแบบปรกยังกาสนะ(ขัดสมาธิราบ)บนฐาน ครองจีวรห่มเฉียงเปิดพระอังสาขวา มีสกลุขนาดเล็กขนาบอยู่ด้านข้าง ถัดจากยอดสกลุออกไปเป็นภาพพระโพธิสัตว์ประทับยืนแบบตรีภังค์ยึดก้านบัวที่มีรูปพระพุทธเจ้าอยู่บนดอกบัว เหนือพระพุทธเจ้ามีฉัตรหรือต้นไม้นาครขนาดใหญ่ มีรูปพระพุทธเจ้า 4 องค์ประทับบนต้นไม้นาครและบนก้านที่ต่อออกจากต้นไม้นั้น ทั้งสองด้านขนาบด้วยสกลุข้างละองค์ พบที่แหล่งโบราณคดีเขาขาว

ภาพที่ 4 พระพิมพ์ดินดิบภาพพระพุทธเจ้าประทับนั่งสมาธิขนาบข้างด้วยพระโพธิสัตว์

รูปแบบที่ 5 พระพิมพ์ดินดิบภาพพระพุทธเจ้าขนาดข้างด้วยธรรมจักรและสฎูปพระพิมพ์ดินดิบ
รูปแบบนี้มีลักษณะกรอบเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ายอดโค้งมน แสดงรูปพระพุทธรูปร่างปางสมาธิบนดอกบัวใต้ต้นโพธิ์
ขนาดข้างด้วยสฎูปอยู่ทางด้านซ้าย และธรรมจักรในลักษณะหันข้างตั้งบนเสาอยู่ทางด้านขวา พบที่แหล่ง
โบราณคดีเขาน้อย

ภาพที่ 5 พระพิมพ์ดินดิบภาพพระพุทธเจ้าขนาดข้างด้วยธรรมจักรและสฎูป

รูปแบบที่ 6 พระพิมพ์ดินดิบภาพพระพุทธเจ้าปางสมาธิขนาดใหญ่เป็นประธานแวดล้อมด้วย
พระพุทธเจ้าปางสมาธิขนาดเล็กพระพิมพ์ดินดิบรูปแบบนี้มีลักษณะกรอบเป็นรูปวงรีแนวตั้ง ด้านหลังโค้งคล้าย
หลังเต่า แสดงรูปพระพุทธเจ้าประทับนั่งอยู่บนแท่น ขนาดข้างด้วยพระพุทธเจ้าประทับนั่ง ด้านบนปรากฏภาพ
พระพุทธเจ้าประทับนั่งขนาดเล็ก จำนวน 27 องค์ บริเวณขอบพระพิมพ์ปรากฏร่องรอยคล้ายจารึก แต่ลบเลือนไม่
สามารถอ่านออกได้ พบที่แหล่งโบราณคดีเขาน้อย

ภาพที่ 6 พระพุทธเจ้าปางสมาธิขนาดใหญ่เป็นประธานแวดล้อมด้วยพระพุทธเจ้าปางสมาธิขนาดเล็ก

รูปแบบที่ 7 พระพุทธเจ้าประทับนั่งห้อยพระบาทและพระพุทธรูปประทับนั่งสมาธิเรียงเป็นแถวพระ
พิมพ์ดินดิบรูปแบบนี้มีลักษณะกรอบเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ายอดโค้งมน แสดงรูปพระพุทธรูปขนาดเล็กนั่งเรียงกัน
จำนวน 5 แถว แถวละ 8 องค์ ด้านล่างกึ่งกลางแสดงภาพพระพุทธเจ้าประทับนั่งห้อยพระบาทขนาดข้างด้วยพระ
โพธิสัตว์ประทับยืน และพระพุทธรูปประทับนั่งสมาธิอีกจำนวน 2 แถว แถวละ 2 องค์ และพระโพธิสัตว์ประทับ
ยืนอีกข้างละ 1 องค์ รวมมีพระพุทธรูปประทับนั่งห้อยพระบาท 1 องค์ พระโพธิสัตว์ประทับยืน 4 องค์ และ
พระพุทธรูปประทับนั่งสมาธิเรียงกันเป็นแถว 40 องค์ ที่ขอบด้านล่างทำเป็นแท่นฐานรองรับพระพุทธรูป
จำนวน 3 แท่น แต่ละแท่นมีรูปธรรมจักรหันข้างตั้งกึ่งกลางขนาดข้างด้วยสฎูปข้างละ 2 องค์ และ 3 องค์ พบที่
แหล่งโบราณคดีเขาน้อย

ภาพที่ 7 พระพุทธเจ้าประทับนั่งห้อยพระบาทและพระพุทธรูปประทับนั่งสมาธิเรียงเป็นแถว

รูปแบบที่ 8 พระพิมพ์ดินดิบภาพพระพุทธเจ้าและพระอัมมहाโพธิสัตว์ พระพิมพ์ดินดิบรูปแบบนี้มีลักษณะกรอบเป็นรูปวงรีแนวตั้งยอดแหลมเป็นติ่ง มีขอบหนา แสดงรูปพระพุทธเจ้าแสดงวิตรรกมูทรา ประทับนั่งบนปัทมาสนะ(ฐานบัว) มีพนักพิงเป็นกรอบอยู่โดยรอบพระองค์ ตอนบนมีรูปเปลวไฟปรากฏเป็นประภาณพล ด้านข้างทั้งสองของพระพุทธเจ้ามีสถูปขนาดเล็กขนานข้าง และมีพระโพธิสัตว์ 8 องค์ล้อมรอบพระพุทธเจ้าในชั้นนอกสุด โดยอยู่ด้านบนและด้านล่างของพระพุทธเจ้า 2 องค์ และอยู่ทางซ้ายและทางขวาของพระพุทธเจ้าอีกด้านละ 3 องค์ ด้านหลังมีรอยพิมพ์จารึก 5 วงเป็นคาถา เย ธรรมาฯ (สุรสวัสดิ์ สุขสวัสดิ์. 2528 : 48) อักษรนาครี ภาษาสันสกฤต พบที่แหล่งโบราณคดีเขาขาวและแหล่งโบราณคดีวัดศรีวิหาร

ภาพที่ 8 พระพิมพ์ดินดิบภาพพระพุทธเจ้าประทับนั่งสมาธิขนานข้างด้วยพระโพธิสัตว์ 8 องค์

รูปแบบที่ 9 พระพิมพ์ดินดิบภาพพระพุทธเจ้าประทับนั่งเรียงกัน 2 แถว และประทับยืน 1 แถว พระพิมพ์ดินดิบรูปแบบนี้มีลักษณะกรอบเป็นรูปสามเหลี่ยมยอดโค้ง แสดงรูปพระพุทธเจ้าหลายองค์ แต่ละองค์ประทับอยู่ภายในซุ้ม ด้านล่างเป็นพระพุทธรูปประทับนั่ง 7 องค์ จำนวน 2 แถว ด้านบนเป็นพระพุทธรูปประทับยืน 5 องค์ พบที่แหล่งโบราณคดีเขาน้อย

ภาพที่ 9 พระพิมพ์ดินดิบภาพพระพุทธเจ้าประทับนั่งเรียงกัน 2 แถว และประทับยืน 1 แถว

รูปแบบที่ 10 พระพิมพ์ดินดิบภาพพระพุทธเจ้าประทับนั่งและประทับยืนเรียงกันเป็นแถว 2 แถว พระพิมพ์ดินดิบรูปแบบนี้มีลักษณะกรอบเป็นรูปสามเหลี่ยมยอดโค้ง แสดงรูปพระพุทธเจ้าหลายองค์ แต่ละองค์ประทับอยู่ภายในซุ้ม ด้านล่างเป็นพระพุทธรูปประทับนั่ง 5 องค์ ด้านบนเป็นพระพุทธรูปประทับยืน 3 องค์ และประทับนั่งอีก 2 องค์ พบที่แหล่งโบราณคดีเขาน้อย

ภาพที่ 10 พระพิมพ์ดินดิบภาพพระพุทธเจ้าประทับนั่งและประทับยืนเรียงกันเป็นแถว 2 แถว

รูปแบบที่ 11 พระพิมพ์ดินดิบภาพพระโพธิสัตว์ประทับนั่ง 4 กร รูปแบบที่ 1 พระพิมพ์ดินดิบรูปแบบนี้มีลักษณะกรอบเป็นทรงกลมยอดแหลม แสดงรูปพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร 4 กร ประทับแบบแบบวัชรปรยางาสนะ(ขัดสมาธิเพชร)บนปัทมาสนะ(ฐานบัว) หัตถ์ขวามือถืออักษรมาลาหรือมัลลูปัต หัตถ์ซ้ายถือหนังสือ

กรवाल่องวางพาดพระเพลา พระหัตถ์ขวาล่างแสดงวรทมุทรา(ท่าประทานพร) หัตถ์ซ้ายล่างถือดอกบัวชมพูที่
ก้าน พระเศียรทรงชฎามุกุฎมีศิราภรณ์ประดับ มีพระธยานิพุทธรูปมีตาขนาดเล็กในวงกลมประดิษฐานที่อยู่
ที่มุกุฎด้านหน้า มีประภามณฑลรอบพระเศียร สวมกุดชฎหรือต่างหู พระวรกายมีเครื่องประดับ เช่น กรองคอ
พาหุรัด ทรงสะพายแพรพาดพระอังสาซ้าย ด้านขวาของพระโพธิสัตว์มีสнопบนดอกบัว 1 องค์ ได้สнопเป็นจารึก
คาถา เย ธรรมาฯ อักษรนาครี 7 บรรทัด ภาษาสันสกฤต (สุรสวัสดิ์ สุขสวัสดิ์. 2528 : 52) พบที่แหล่งโบราณคดี
ถ้ำเขาขาว และแหล่งโบราณคดีเขาสาย

ภาพที่ 11 พระพิมพ์ดินดิบภาพพระโพธิสัตว์ประทับนั่ง 4 กร รูปแบบที่ 1

รูปแบบที่ 12 พระพิมพ์ดินดิบภาพพระโพธิสัตว์ 4 กร แบบที่ 2 พระพิมพ์ดินดิบรูปแบบนี้มีลักษณะ
กรอบเป็นทรงกลมยอดแหลม ภาพพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร 4 กร ประทับนั่งแบบวัชรปรียังกาสนะ(ขัดสมาธิ
เพชร)บนปัทมาสนะ(ฐานบัว) เห็นชายผ้าโธติที่ข้อพระบาท หัตถ์ขวาทรงถืออักษมาลา หัตถ์ซ้ายบนถือก้านดอกบัว
หัตถ์ขวาล่างแสดงวรทมุทรา(ท่าประทานพร) และหัตถ์ซ้ายล่างทอดลงข้างพระองค์ทรงถือก้านดอกบัวที่มีดอก
ลอยอยู่เหนือพระอังสาซ้าย พระเศียรทรงชฎามุกุฎมีศิราภรณ์ประดับ ที่มวยผมด้านหน้ามีรูปพระธยานิพุทธรูป
ตาขนาดเล็กประดิษฐานอยู่ มีประภามณฑลรอบพระเศียร พระวรกายมีเครื่องประดับได้แก่ กรองคอ พาหุรัด ทองพระ
กร มีรอยแถบผ้าบางๆพาดจากพระอังสาขวา ที่พื้นหลังมีจารึกโดยรอบเป็นวงกลม 1 บรรทัด เป็นจารึกภาษา
สันสกฤต พบที่แหล่งโบราณคดีถ้ำเขาขาว และแหล่งโบราณคดีถ้ำเขาปินะ

ภาพที่ 12 พระพิมพ์ดินดิบรูปพระโพธิสัตว์ 4 กร แบบที่ 2

รูปแบบที่ 13 พระพิมพ์ดินดิบภาพพระโพธิสัตว์ 12 กร ประทับยืนพระพิมพ์ดินดิบรูปแบบนี้มีลักษณะ
กรอบเป็นรูปทรงกลมบริเวณยอดแหลม แสดงภาพพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร 12 กร ประทับยืนบนดอกบัว
พระหัตถ์คู่หน้าแสดงอภัยมุทราทั้งสองพระหัตถ์ มีพระกรด้านขวาและซ้ายอีกข้างละห้ากร พระหัตถ์ซ้ายบนถือ
ดอกบัว พระหัตถ์ซ้ายล่างถือกัมณชลุ พระหัตถ์ขวาล่างสุดแสดงวรทมุทรา(ท่าประทานพร) พระหัตถ์ขวาที่อยู่
เหนือขึ้นมามีลักษณะคล้ายถือวัตรูปบางอย่าง พระเศียรเกล้าผมมวยทรงชฎามุกุฎ มีประภามณฑลรอบพระเศียร
และมีสнопขนาดเล็กองค์หนึ่งทางขวาของพระเศียร ทรงผ้าโธติยาวเหนือข้อพระบาท ปรากฏภาพบุคคลขนาดเล็กอยู่
สองข้างพระโพธิสัตว์ บุคคลทางขวามือคู้เข้าแสดงอัญชลิมุทรา (พนมมือ) บุคคลทางซ้ายยืนเอียงตัว อาจถือดอก
อยู่ ด้านหลังของพระพิมพ์มีพิมพ์จารึกรูปวงกลม จารึกคาถา เย ธรรมาฯ ภาษาสันสกฤต อักษรนาครี (สุรสวัสดิ์
สุขสวัสดิ์. 2528 : 55) พบที่แหล่งโบราณคดีถ้ำเขาขาว

ภาพที่ 13 พระพิมพ์ภาพพระโพธิสัตว์ 12 กร ประทับยืน

รูปแบบที่ 14 พระพิมพ์ดินดิบภาพเทพซั่มกละพระพิมพ์ดินดิบรูปแบบนี้มีลักษณะกรอบเป็นรูปทรงกลมบริเวณยอดแหลมกรอบ แสดงภาพเทพซั่มกละ 2 กร ประทับนั่งแบบลิตาสนะบนปัทมาสนะ พระบาทขวาห้อยลงและมีดอกบัวรองรับ หัตถ์ขวาพาตบนพระขานูขวาแสดงวรทมุทรา (ท่าประทานพร) หัตถ์ซ้ายทำวลงข้างพระองค์ พระเศียรทรงกิริฎมุกฏ มีลายกระบังหน้าคล้ายรูปสามเหลี่ยมประดับอยู่ และทรงกรงศอ ด้านหลังของพระเทพซั่มกละมีปีกพิงที่มียอดเป็นลวดลายรูปสามเหลี่ยม ด้านหลังของพระพิมพ์มีรอยพิมพ์จารึก 2 วง ภาษาสันสกฤต อักษรนาครี (สุรสวัสดิ์ สุขสวัสดิ์. 2528 : 58) พบที่แหล่งโบราณคดีเขาสาย

ภาพที่ 14 พระพิมพ์ดินดิบภาพเทพซั่มกละ

รูปแบบที่ 15 พระพิมพ์ดินดิบภาพพระสฤประูปแบบที่ 1 พระพิมพ์ดินดิบรูปแบบนี้มีลักษณะกรอบเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าแนวตั้ง แสดงภาพสฤประูปแบบที่ 1 องค์สฤประูปแบบคล้ายหม้อน้ำ ต่อด้วยฉัตรซ้อนหลายชั้นลดหลั่นกันขึ้นไป จนถึงด้านบนสุดมีฉัตรขนาดใหญ่กางกั้นอีกชั้นหนึ่งและมีปลายยอดแหลมข้างสฤประูปแบบที่ 1 ปรากฏร่องรอยจารึก คาถา 5 บรรทัด อักษรปัลลวะ ภาษาสันสกฤต (ภาณุวัฒน์ เอื้อสามาลัย. 2557 : 165) พบที่แหล่งโบราณคดีเขาน้อย

ภาพที่ 15 พระพิมพ์ดินดิบภาพพระสฤประูปแบบที่ 1

รูปแบบที่ 16 พระพิมพ์ดินดิบภาพพระสฤประูปแบบที่ 2 พระพิมพ์ดินดิบรูปแบบนี้มีลักษณะกรอบเป็นรูปกลมรี ส่วนล่างแหลมมน ส่วนบนหักหายไป ด้านหน้าภายในกรอบรูปกลมรีเป็นรูปสฤประูปแบบที่ 2 สฤประูปแบบที่ 2 ระบุเป็นรูปโอคว่าบนดอกบัว มีบัลลังก์สี่เหลี่ยม ปล้องไฉนเป็นรูปแท่งกลม ข้างบนมีฉัตร สองข้างของสฤประูปแบบที่ 2 ลักษณะเป็นเส้นๆ

ภาพ ที่ 16 พระพิมพ์ดินดิบภาพพระสฤประูปแบบที่ 2

วิเคราะห์เปรียบเทียบและกำหนดอายุพระพิมพ์ดินดิบ

รูปแบบที่ 1 พระพิมพ์ดินดิบภาพพระพุทธเจ้าแสดงมหาปาฏิหาริย์

พระพิมพ์ดินดิบรูปแบบที่ 1 ภาพพระพุทธเจ้าแสดงมหาปาฏิหาริย์ พระพิมพ์รูปแบบนี้เคยพบมาก่อนอย่างแพร่หลายในภูมิภาคต่างๆ ทั้งในแถบภาคกลางในวัฒนธรรมทวารวดี เช่นที่ เมืองโบราณนครปฐม จังหวัดนครปฐม เมืองโบราณอู่ทอง จังหวัดสุพรรณบุรี เมืองโบราณบ้านคูเมือง จังหวัดสิงห์บุรี ในแถบภาคใต้ในวัฒนธรรมศรีวิชัย เช่นที่ ควนสรณารมย์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี ถ้าหากทะเล ถ้าหาสาหร่าย จังหวัดพัทลุง ถ้าหาขนาน้ำ วัดถ้ำเสือ จังหวัดกระบี่ ถ้าหาภูมิข จังหวัดยะลา รวมทั้งในเขตประเทศพม่าที่เมืองศรีเกชตรและเมืองพุกาม (ผาสุก อินทราฐ. 2543 : 285-289., พิริยะ ไกรฤกษ์. 2523 : 44, 148) จะเห็นได้ว่าพระพิมพ์และประติมากรรมอื่นๆที่ปรากฏภาพพระพุทธเจ้าแสดงมหาปาฏิหาริย์นั้นพบทั้งในวัฒนธรรมที่รับอิทธิพลของพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทเช่นที่พบในวัฒนธรรมทวารวดี และวัฒนธรรมที่รับอิทธิพลของพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน โดยมีเอกลักษณ์ที่บ่งบอกถึงพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายานที่แตกต่างจากฝ่ายเถรวาทคือ การมีรูปพระโพธิสัตว์ประกอบอยู่ในพระพิมพ์ด้วย เมื่อพิจารณาจากพระพิมพ์รูปแบบเดียวกันที่พบในแหล่งอื่นๆ และรูปพระพุทธเจ้านั่งห้อยพระบาทซึ่งพบรูปแบบเช่นนี้ในประติมากรรมรูปพระพุทธเจ้านั่งห้อยพระบาทที่จันดี เมินดุต เกาะชวาจึงสันนิษฐานว่าพระพิมพ์องค์นี้มีอายุอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 13

รูปแบบที่ 2 พระพิมพ์ดินดิบภาพพระพุทธเจ้าแสดงมหาปาฏิหาริย์และรูปธรรมจักร

พระพิมพ์ดินดิบรูปแบบที่ 2 นั้นมีความคล้ายคลึงกับรูปแบบที่ 1 โดยมีความแตกต่างที่มีรูปธรรมจักรประกอบเพิ่มขึ้น พระพิมพ์ที่มีรูปแบบเช่นนี้เคยพบที่ถ้ำนางมณโฑจังหวัดยะลา (ภาณุวัฒน์ เอื้อสามาลัย. 2557 : 165) (แต่ไม่มีจารึก) พระพิมพ์รูปแบบนี้พบจารึกเป็นภาษาสันสกฤต อักษรปัลลวะ กำหนดอายุจากรูปอักษรไว้ราวพุทธศตวรรษที่ 12 - 13 อ่านได้ว่า ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค ดังที่ปรากฏบนพระพิมพ์ที่พบที่แหล่งโบราณคดีเขาน้อย ซึ่งไม่เคยพบจารึกอยู่บนพระพิมพ์ดินดิบมาก่อนในบริเวณพื้นที่ประเทศไทย พระพิมพ์รูปแบบนี้แสดงอิทธิพลของพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายานจะเห็นได้จากจารึกภาษาสันสกฤตและภาพพระโพธิสัตว์ที่ปรากฏในรูปเช่นเดียวกับพระพิมพ์ดินดิบรูปแบบที่ 1 เมื่อพิจารณาจากอายุตัวอักษรที่ปรากฏบนจารึกและพระพิมพ์รูปแบบเดียวกันที่พบในแหล่งอื่นๆแล้วสันนิษฐานว่าพระพิมพ์องค์นี้มีอายุอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 13

รูปแบบที่ 3 พระพิมพ์ดินดิบภาพพระพุทธเจ้านาคปรกขนานข้างด้วยพระโพธิสัตว์

พระพิมพ์ดินดิบรูปแบบที่ 3 นั้นแสดงอิทธิพลของพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายานจะเห็นได้จากจารึกคาถาเย ธรรมา ภาษาสันสกฤต อักษรปัลลวะซึ่งกำหนดอายุจากรูปอักษรไว้ในพุทธศตวรรษที่ 13 และภาพพระโพธิสัตว์ที่ปรากฏบนพระพิมพ์ พระพิมพ์รูปแบบนี้เคยพบมาก่อนที่จังหวัดยะลาและที่เมืองโบราณยะรัง จังหวัดปัตตานี (พิริยะ ไกรฤกษ์. 2542 : 5046) เมื่อพิจารณาจากอายุตัวอักษรที่ปรากฏบนจารึกและพระพิมพ์รูปแบบเดียวกันที่พบในแหล่งอื่นๆแล้วสันนิษฐานว่าพระพิมพ์องค์นี้มีอายุอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 13

รูปแบบที่ 4 พระพิมพ์ดินดิบภาพพระพุทธเจ้าประทับนั่งสมาธิขนานข้างด้วยพระโพธิสัตว์

พระพิมพ์ดินดิบรูปแบบที่ 4 นั้นแสดงอิทธิพลของพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายานจะเห็นได้จากภาพพระโพธิสัตว์ที่ปรากฏบนพระพิมพ์ พระพิมพ์รูปแบบนี้เคยพบที่ถ้ำหาสาหร่าย จังหวัดพัทลุง เมื่อพิจารณาจากอายุตัวอักษรและพระพิมพ์รูปแบบเดียวกันที่พบในแหล่งอื่นๆแล้วสันนิษฐานว่าพระพิมพ์องค์นี้มีอายุอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 13 (สุรัสวดี สุสวดี. 2528 : 46)

รูปแบบที่ 5 พระพิมพ์ดินดิบภาพพระพุทธเจ้าขนาดข้างด้วยธรรมจักรและสฎป

พระพิมพ์ดินดิบรูปแบบที่ 5 นั้นเคยพบที่ถ้ำเขากทะเล จังหัดพัทลุง (พิริยะ ไกรฤกษ์. 2542 : 5046) ควนสรณมัย จังหัดสุราษฎร์ธานี (นิติพันธุ์ ศิริทรัพย์. 2524 : 140) ถ้ำคูหาภิมุข จังหัดยะลา (ประทุม ชุ่มเพ็งพันธุ์. 2544 : 335) และเมืองโบราณยะรัง จังหัดปัตตานี (ประทุม ชุ่มเพ็งพันธุ์. 2544 : 387) โดยเมื่อพิจารณาจากพระพิมพ์รูปแบบเดียวกันที่พบในแหล่งอื่นๆแล้วสันนิษฐานว่าพระพิมพ์องค์นี้มีอายุอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 13

รูปแบบที่ 6 พระพิมพ์ดินดิบภาพพระพุทธเจ้าปางสมาธิประธานแวดล้อมด้วยพระพุทธเจ้าปางสมาธิขนาดเล็ก

พระพิมพ์ดินดิบรูปแบบที่ 6 นั้นเป็นภาพพุทธนิมิตซึ่งแสดงภาพพระพุทธเจ้าองค์ใหญ่ที่อยู่ตรงกลางแสดงพุทธนิมิตหรือรูปพระพุทธเจ้าขนาดเล็กออกมารอบๆ เป็นคติของพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน เมื่อพิจารณาจากพระพิมพ์ดินดิบอื่นๆพบในแหล่งโบราณคดีเขาน้อยเช่นเดียวกันแล้วแล้วสันนิษฐานว่าพระพิมพ์องค์นี้มีอายุอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 13

รูปแบบที่ 7 พระพุทธเจ้าประทับนั่งห้อยพระบาทและพระพุทธรูปประทับนั่งสมาธิเรียงเป็นแถว

ภาพที่ปรากฏบนพระพิมพ์ดินดิบรูปแบบที่ 7 นั้นมีความคล้ายคลึงกับภาพปรากฏบนพระพิมพ์ดินดิบรูปแบบที่ 6 แต่มีลักษณะกรอบที่ไม่เหมือนกันและมีภาพพระโพธิสัตว์ปรากฏอยู่ด้วยซึ่งแสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน เมื่อพิจารณาจากพระพิมพ์ดินดิบอื่นๆพบในแหล่งโบราณคดีเขาน้อยเช่นเดียวกันแล้วแล้วสันนิษฐานว่าพระพิมพ์องค์นี้มีอายุอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 13

รูปแบบที่ 8 พระพิมพ์ดินดิบภาพพระพุทธเจ้าและพระอัมมहाโพธิสัตว์

พระพิมพ์ดินดิบรูปแบบที่ 8 นั้นแสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายานอย่างชัดเจนจะเห็นได้จากจารึกอักษรนาครีอายุประมาณช่วงพุทธศตวรรษที่ 14 ภาษาสันสกฤต คาถา เย ธรรมาฯ และรูปพระอัมมहाโพธิสัตว์ที่ปรากฏอยู่บนพระพิมพ์ พระพิมพ์รูปแบบนี้เคยพบที่เขารม จังหัดสุราษฎร์ธานี (สุรสวัสดิ์ สุขสวัสดิ์. 2528 : 48) เมื่อพิจารณาจากอายุตัวอักษรที่ปรากฏบนจารึกและพระพิมพ์รูปแบบเดียวกันที่พบในแหล่งอื่นๆแล้วสันนิษฐานว่าพระพิมพ์องค์นี้มีอายุอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 14 – 15

รูปแบบที่ 9 พระพิมพ์ดินดิบภาพพระพุทธเจ้าประทับนั่งเรียงกัน 2 แถว และประทับยืน 1 แถว

พระพิมพ์ดินดิบรูปแบบที่ 9 นั้นเป็นพระพิมพ์ที่แสดงอิทธิพลของวัฒนธรรมลพบุรี โดยพระพิมพ์รูปแบบนี้เคยพบมาก่อนที่วัดโพธิ์ อำเภอมืองนครราชสีมา จังหัดนครราชสีมา (พิริยะ ไกรฤกษ์. 2542 : 5052) วัดมหาธาตุ อำเภอมืองราชบุรี จังหัดราชบุรี(พุง วงษ์น้อย.2552 : 142)วัดราชบูรณะอำเภอมืองนครศรีอยุธยา จังหัดพระนครศรีอยุธยา (มานิต วลลิโถม. 2502 : 95-97) และจังหัดลำพูน (สุรพล ดำริห์กุล. 2547 : 166) เมื่อพิจารณาจากพระพิมพ์รูปแบบเดียวกันที่พบในแหล่งอื่นๆแล้วสันนิษฐานว่าพระพิมพ์องค์นี้มีอายุอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 17 - 18

รูปแบบที่ 10 พระพิมพ์ดินดิบภาพพระพุทธเจ้าประทับนั่งและประทับยืนเรียงกันเป็นแถว 2 แถว

พระพิมพ์ดินดิบรูปแบบที่ 10 นั้นเป็นพระพิมพ์ที่แสดงอิทธิพลของวัฒนธรรมลพบุรี และมีลักษณะคล้ายคลึงกับพระพิมพ์ดินดิบรูปแบบที่ 9 พระพิมพ์รูปแบบนี้เคยพบมาก่อนที่วัดหลง เมืองโบราณเวียงสระ อำเภอมืองสระ จังหัดสุราษฎร์ธานี (พิริยะ ไกรฤกษ์. 2542 : 5052) บ้านบ่อโดนด อำเภอมืองนครปฐม จังหัด

นครปฐม (กฤษดีพงศ์ ขุนทรง. 2553 : 292) วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ อำเภอเมืองลพบุรี จังหวัดลพบุรี และวัดพระดังภาษี จังหวัดลำพูน (ณัฐภัทร จันทวิช. 2532 : 23,26) เมื่อพิจารณาจากพระพิมพ์รูปแบบเดียวกันที่พบในแหล่งอื่นๆแล้วสันนิษฐานว่าพระพิมพ์องค์นี้มีอายุอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 17 - 18

รูปแบบที่ 11 พระพิมพ์ดินดิบภาพพระโพธิสัตว์ประทับนั่ง 4 กร รูปแบบที่ 1

พระพิมพ์ดินดิบรูปแบบที่ 11 นั้นแสดงอิทธิพลของพระพุทธรูปศาสนาฝ่ายมหายานอย่างชัดเจน พระพิมพ์รูปแบบนี้เคยพบที่จังหวัดสงขลา เขากทะเล จันทบุรี และถ้าเขารวม จังหวัดสุราษฎร์ธานี (สุรสวัสดิ์ สุขสวัสดิ์. 2528 : 52) เมื่อพิจารณาจากอายุตัวอักษรและพระพิมพ์รูปแบบเดียวกันที่พบในแหล่งอื่นๆแล้วสันนิษฐานว่าพระพิมพ์องค์นี้มีอายุอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 14 -15

รูปแบบที่ 12 พระพิมพ์ดินดิบภาพพระโพธิสัตว์ประทับนั่ง 4 กร รูปแบบที่ 2

พระพิมพ์ดินดิบรูปแบบที่ 12 นั้นมีรูปแบบคล้ายคลึงกับพระพิมพ์ดินดิบรูปแบบที่ 11 และพบจารึกคาถาเย ธรรมาฯ ตัวอักษรนาครีรุ่นอายุช่วงพุทธศตวรรษที่ 14 ภาษาสันสกฤต เช่นเดียวกัน พระพิมพ์รูปแบบนี้เคยพบที่จังหวัดสุราษฎร์ธานี (สุรสวัสดิ์ สุขสวัสดิ์. 2528 : 52) เมื่อพิจารณาจากอายุตัวอักษรและพระพิมพ์รูปแบบเดียวกันที่พบในแหล่งอื่นๆแล้วสันนิษฐานว่าพระพิมพ์องค์นี้มีอายุอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 14 -15

รูปแบบที่ 13 พระพิมพ์ดินดิบภาพพระโพธิสัตว์ 12 กร ประทับยืน

พระพิมพ์ดินดิบรูปแบบที่ 13 นั้นแสดงถึงอิทธิพลของพระพุทธรูปศาสนาฝ่ายมหายานอย่างชัดเจน พระพิมพ์รูปแบบนี้เคยพบที่จังหวัดสงขลาและพบเป็นจำนวนมากที่ รัฐเปอร์ลิส ประเทศมาเลเซีย (สุรสวัสดิ์ สุขสวัสดิ์. 2528 : 54) เมื่อพิจารณาจากอายุตัวอักษรและพระพิมพ์รูปแบบเดียวกันที่พบในแหล่งอื่นๆแล้วสันนิษฐานว่าพระพิมพ์องค์นี้มีอายุอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 14 -15

รูปแบบที่ 14 พระพิมพ์ดินดิบภาพเทพซัมภละ

พระพิมพ์ดินดิบรูปแบบที่ 14 นั้นแสดงถึงอิทธิพลของของพระพุทธรูปศาสนาฝ่ายมหายาน โดยพระพิมพ์รูปแบบนี้เคยพบที่อำเภอทาสวรรค์ จังหวัดพัทลุง (สุรสวัสดิ์ สุขสวัสดิ์. 2528 : 58) พิจารณาจากอายุตัวอักษรและพระพิมพ์รูปแบบเดียวกันที่พบในแหล่งอื่นๆแล้วสันนิษฐานว่าพระพิมพ์องค์นี้มีอายุอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 14 - 15

รูปแบบที่ 15 พระพิมพ์ดินดิบภาพพระสฤประูปแบบที่ 1

พระพิมพ์ดินดิบรูปแบบที่ 15 นั้นยังไม่เคยพบที่ใดมาก่อน เมื่อพิจารณาจากอายุตัวอักษรและพระพิมพ์รูปสฤประแล้วสันนิษฐานว่าพระพิมพ์องค์นี้มีอายุอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 14 -15

รูปแบบที่ 16 พระพิมพ์ดินดิบภาพพระสฤประูปแบบที่ 2

พระพิมพ์ดินดิบรูปแบบที่ 16 นั้นยังไม่เคยพบที่ใดมาก่อน เมื่อพิจารณาพระพิมพ์รูปสฤประและพระพิมพ์อื่นๆที่พบในร่มแม่น้ำตรังแล้วสันนิษฐานว่าพระพิมพ์องค์นี้มีอายุอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 14 -15

จากการศึกษาแหล่งโบราณคดีจำนวน 5 แหล่ง ที่มีการพบพระพิมพ์ดินดิบนั้นพบว่าแหล่งโบราณคดีเหล่านี้มีลักษณะการใช้งานทางศาสนา มีคติการบรรจุพระพิมพ์ในถ้ำหินปูน เพื่อให้ถ้ำกลายเป็นกรุหรือศาสน

สถานตามธรรมชาติเพื่อใช้แทนสถูปหรือเจดีย์ โดยบรรจุฝังเพื่อเป็นการทำบุญ อุทิศ และเพื่อเป็นการสืบทอดศาสนาต่อไปยังคนรุ่นหลังดังจะเห็นได้จากจารึกคาถาเย ธรรมาฯ และอริยสัจ 4 ซึ่งเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา

จากแหล่งโบราณคดีทั้ง 5 แหล่งที่พบบริเวณริมแม่น้ำตรังและลำคลองสาขาในบริเวณอำเภอห้วยยอด นั้นสามารถแบ่งพระพิมพ์ดินดิบที่พบออกได้เป็น 3 ช่วงอายุคือ (1) พุทธศตวรรษที่ 13 (2) พุทธศตวรรษที่ 14 - 15 และ (3) พุทธศตวรรษที่ 17 - 18

พระพิมพ์ดินดิบในช่วงพุทธศตวรรษที่ 13 นั้นเป็นช่วงที่พบพระพิมพ์ดินดิบจำนวนมากที่สุด พบในแหล่งโบราณคดีเขาน้อยและแหล่งโบราณคดีเขาขาว โดยพบพระพิมพ์รูปแบบที่ 1 และ 2 ภาพพระพุทธรูปยืนแสดงมหาปาฏิหาริย์แบบมหายานที่ปรากฏรูปพระโพธิสัตว์ร่วมอยู่ด้วยเป็นจำนวนมากที่สุด พระพิมพ์ในสมัยนี้มีรูปแบบศิลปะได้รับอิทธิพลมาจากศิลปะอินเดียแบบหลังคุปตะ โดยรูปแบบที่พบนั้นคล้ายคลึงกับพระพิมพ์ที่เคยพบในชุมชนโบราณอื่นๆทั้งในบริเวณคาบสมุทรมาลายูโดยเฉพาะชุมชนโบราณด้านตะวันออกของภาคใต้เช่นชุมชนโบราณในคาบสมุทรมุขีพระพุทธรูปในจังหวัดพัทลุง นครศรีธรรมราช และสุราษฎร์ธานี ซึ่งมีวัฒนธรรมการบรรจุพระพิมพ์ในถ้ำบนเขาหินปูนเช่นเดียวกัน และมีความคล้ายคลึงกับพระพิมพ์ที่พบในวัฒนธรรมทวารวดีในบริเวณพื้นที่ภาคกลางของประเทศไทยเช่นที่เมืองโบราณนครปฐม เมืองโบราณอู่ทอง และเมืองโบราณบ้านคูเมือง แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของพื้นที่บริเวณลุ่มแม่น้ำตรังกับชุมชนโบราณภายนอกอื่นๆ ทั้งในและนอกคาบสมุทรในช่วงระยะเวลา

พระพิมพ์ดินดิบในช่วงพุทธศตวรรษที่ 14 -15 พบในแหล่งโบราณคดีทั้ง 5 แหล่ง โดยพบหลักฐานจำนวนน้อยกว่าในช่วงพุทธศตวรรษที่ 13 ซึ่งอาจเป็นเพราะแหล่งโบราณคดีอื่นๆนอกจากแหล่งโบราณคดีเขาน้อยนั้นพบมาเป็นเวลานานและได้รับการปรับปรุงพื้นที่แล้วทำให้เหลือเพียงตัวอย่างพระพิมพ์ที่เก็บไว้ในพิพิธภัณฑ์สถานต่างๆเท่านั้น พระพิมพ์ที่พบในช่วงสมัยนี้มีรูปแบบเน้นแสดงภาพพระโพธิสัตว์เป็นหลัก พระพิมพ์ที่พบในสมัยนี้มีรูปแบบศิลปะได้รับอิทธิพลมาจากศิลปะอินเดียแบบหลังคุปตะและปาละ โดยรูปแบบที่พบนั้นก็คล้ายคลึงกับพระพิมพ์ที่เคยพบในชุมชนโบราณอื่นๆทั้งในบริเวณคาบสมุทรมาลายูโดยเฉพาะชุมชนโบราณด้านตะวันออกของภาคใต้เช่นชุมชนโบราณในคาบสมุทรมุขีพระพุทธรูปในจังหวัดพัทลุง นครศรีธรรมราช และสุราษฎร์ธานี และยังคล้ายคลึงกับพระพิมพ์ดินดิบที่พบที่รัฐเปอร์ลิส ประเทศมาเลเซียด้วย

พระพิมพ์ดินดิบในช่วงอายุพุทธศตวรรษที่ 17 - 18 นั้นพบเป็นจำนวนน้อย พบที่แหล่งโบราณคดีเขาน้อยเพียงแหล่งเดียวเท่านั้น พระพิมพ์ในช่วงเวลานี้เป็นพระพิมพ์ที่ได้รับอิทธิพลรูปแบบศิลปะมาจากวัฒนธรรมลพบุรี เช่นเดียวกับพระพิมพ์รูปแบบเดียวกันที่พบในพื้นที่ภาคกลางหลายแห่ง และภาคใต้ แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลศิลปะแบบเขมรที่แพร่เข้ามาในภาคใต้ของประเทศไทยในช่วงระยะเวลาดังกล่าว

จากการวิเคราะห์รูปแบบพระพิมพ์ดินดิบที่พบในบริเวณลุ่มแม่น้ำตรังนั้นสามารถวิเคราะห์ได้ว่าพระพิมพ์ดินดิบที่พบในบริเวณนี้ทั้งหมดสร้างขึ้นตามอิทธิพลของพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายานจะเห็นได้จากพระพิมพ์ภาพพระโพธิสัตว์ พระพิมพ์ภาพพระพุทธรูปที่ปรากฏรูปพระโพธิสัตว์ร่วมอยู่ด้วย พระพิมพ์ภาพพระพุทธรูปแสดงภาพพุทธรูปยืน พระพิมพ์ภาพเทพชุมนุม ซึ่งล้วนแต่สร้างตามคติฝ่ายมหายาน และจารึกทั้งหมดที่พบบนพระพิมพ์ก็จารึกเป็นภาษาสันสกฤต ที่นิยมใช้ในพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน รูปแบบของพระพิมพ์ดินดิบและที่ตั้งของแหล่งที่พบแสดงนัยสำคัญดังนี้

1. ลักษณะของพระพิมพ์ที่คล้ายคลึงกันของพระพิมพ์ที่พบในบริเวณลุ่มแม่น้ำตรังและชุมชนโบราณอื่นๆทั้งในบริเวณคาบสมุทรมาลายูโดยเฉพาะชุมชนโบราณด้านตะวันออกของภาคใต้เช่น ชุมชนโบราณในคาบสมุทรมลายู ชุมชนโบราณในจังหวัดพัทลุง นครศรีธรรมราช และสุราษฎร์ธานี แสดงให้เห็นถึงการสัญจรติดต่อกับบริเวณลุ่มแม่น้ำตรังได้โดยใช้เส้นทางแม่น้ำตรังข้ามคาบสมุทร

2. รูปแบบของพระพิมพ์ดินดิบเช่นรูปพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรและพระพิมพ์ดินดิบรูปเทพขัมภละ ซึ่งเป็นที่นิยมบูชาในหมู่พ่อค้าและนักเดินทาง เนื่องจากมีความหมายเกี่ยวข้องกับการให้ประโยชน์แก่ตนเช่น การปกป้องคุ้มครองจากภัยอันตราย การให้โชคลาภและความร่ำรวย

3. ตำแหน่งของแหล่งโบราณคดีทั้งหมดที่พบพระพิมพ์อยู่บริเวณริมแม่น้ำตรังซึ่งสามารถใช้เป็นเส้นทางสัญจรได้ง่าย และพระพิมพ์นั้นเป็นศาสนวัตถุขนาดเล็กที่สามารถพกพาเดินทางได้สะดวก ทำให้สันนิษฐานว่าผู้ที่นำพระพิมพ์ดินดิบเหล่านี้มาบรรจุไว้ในถ้ำหินปูนในบริเวณลุ่มแม่น้ำตรังน่าจะเป็นกลุ่มพ่อค้าหรือนักเดินทางที่มีการใช้พื้นที่บริเวณลุ่มแม่น้ำตรังเป็นส่วนหนึ่งของเส้นทางการเดินทางหรือการค้าของชุมชนโบราณในบริเวณคาบสมุทรภาคใต้ในสมัยประวัติศาสตร์ตอนต้นช่วงพุทธศตวรรษที่ 13 -18

สรุปผลการวิเคราะห์

จากพระพิมพ์ดินดิบจำนวนกว่า 850 องค์ ที่พบจากแหล่งโบราณคดี 5 แหล่งที่ตั้งอยู่บริเวณริมแม่น้ำตรังและลำคลองสาขาในบริเวณอำเภอห้วยยอด พบว่ามีพระพิมพ์ดินดิบทั้งหมดจำนวน 16 รูปแบบ จำแนกออกได้เป็น 4 กลุ่มใหญ่ได้แก่ พระพิมพ์ภาพพระพุทธรูป พระพิมพ์ภาพพระโพธิสัตว์ พระพิมพ์ภาพเทพขัมภละ และพระพิมพ์ภาพสฤป ซึ่งบางรูปแบบพบจารึกบนพระพิมพ์ด้วย สร้างขึ้นตามอิทธิพลของพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายานแบบวัชรยาน

พระพิมพ์ดินดิบที่พบในบริเวณลุ่มแม่น้ำตรังนั้นสร้างขึ้นใน 3 ช่วงอายุได้แก่ (1.) พุทธศตวรรษที่ 13 ซึ่งเป็นช่วงที่พระพิมพ์ดินดิบจำนวนมากที่สุด โดยพบในแหล่งโบราณคดี 2 แหล่ง (2.) พุทธศตวรรษที่ 14 - 15 พบในแหล่งโบราณคดีทั้ง 5 แหล่ง (3.) พระพิมพ์ดินดิบในช่วงอายุพุทธศตวรรษที่ 17 - 18 พบที่แหล่งโบราณคดีเพียงแหล่งเดียว

จะเห็นได้ว่ามีการฝังพระพิมพ์ดินดิบในถ้ำในบริเวณลุ่มแม่น้ำตรังตั้งแต่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 13 - 15 ตามอิทธิพลวัฒนธรรมศรีวิชัย และต่อมาในช่วงพุทธศตวรรษที่ 17 -18 มีรูปแบบของพระพิมพ์เปลี่ยนไปตามแบบวัฒนธรรมลพบุรีที่แผ่อิทธิพลเข้ามาในช่วงเวลาดังกล่าว โดยรูปแบบของพระพิมพ์ดินดิบที่พบในบริเวณลุ่มแม่น้ำตรังนั้นคล้ายคลึงกับพระพิมพ์ที่เคยพบในชุมชนโบราณอื่นๆทั้งในบริเวณคาบสมุทรมาลายู โดยเฉพาะชุมชนโบราณด้านตะวันออกของภาคใต้ และในรัฐเปอร์ลิส ประเทศมาเลเซีย ซึ่งมีวัฒนธรรมการบรรจุพระพิมพ์ในถ้ำหินปูนเช่นเดียวกัน นอกจากนี้ยังมีความคล้ายคลึงกับพระพิมพ์ที่พบในวัฒนธรรมทวารวดีในบริเวณพื้นที่ภาคกลางของประเทศไทยเช่นที่เมืองโบราณนครปฐม เมืองโบราณอู่ทอง และเมืองโบราณบ้านคูเมือง แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของพื้นที่บริเวณจังหวัดตรังกับชุมชนโบราณอื่นๆทั้งในและนอกคาบสมุทรมาลายู

เมื่อพิจารณาจากรูปแบบพระพิมพ์ดินดิบและตำแหน่งของแหล่งโบราณคดีทั้งหมดที่ตั้งอยู่บริเวณริมฝั่งแม่น้ำตรังซึ่งสามารถใช้เป็นเส้นทางสัญจรกับชุมชนอื่นๆแล้ว สามารถสันนิษฐานว่าผู้ที่นำพระพิมพ์ดินดิบเหล่านี้มาบรรจุไว้ในถ้ำหินปูนในบริเวณลุ่มแม่น้ำตรังอาจเป็นกลุ่มพ่อค้าหรือนักเดินทางที่มีการใช้พื้นที่บริเวณลุ่ม

แม่น้ำตรังเป็นส่วนหนึ่งของเส้นทางการเดินทางหรือการค้าของชุมชนโบราณในบริเวณคาบสมุทรภาคใต้ในสมัยประวัติศาสตร์ตอนต้นช่วงพุทธศตวรรษที่ 13 -18

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

กฤษดีพงศ์ ขุนทรง. “พัฒนาการทางวัฒนธรรมของเมืองนครปฐมโบราณในช่วงก่อนพุทธศตวรรษที่ 19.”

วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2553.

ณัฐภัทร จันทวิช. “วิเคราะห์ทางพระพิมพ์สกุลช่างหริภุญชัยและคติการสร้าง.” วารสารศิลปากร ฉบับเดือนตุลาคม - สิงหาคม, 2532.

นิติพันธุ์ ศิริทรัพย์. “พระพิมพ์ดินเผาสมัยทวารวดีที่นครปฐม.” วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2524.

ประทุม ชุ่มเพ็งพันธุ์. ประวัติศาสตร์อารยธรรมภาคใต้. กรุงเทพฯ : สุวีริยาสาส์น. 2544.

ผาสุก อินทราวุธ. พุทธปฏิมาฝ่ายมหายาน. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์อักษรสมัย, 2543.

พยุ่ง วงษ์น้อย และคณะ. วัดมหาธาตุวรวิหาร จังหวัดราชบุรี. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2552.

พิริยะ ไกรฤกษ์. ศิลปะทักซิออนก่อนพุทธศตวรรษที่ 19. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2523.

พิริยะ ไกรฤกษ์. “พระพิมพ์ ที่พบในภาคใต้ก่อนพุทธศตวรรษที่ 20.” สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ เล่ม 10. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2542.

ภาณุวัฒน์ เอื้อสามาลัย. “การกำหนดอายุสมัยแหล่งพระพิมพ์ดินดิบเขาน้อย จังหวัดตรัง.” เอกสารประกอบการประชุมวิชาการความก้าวหน้าด้านโบราณคดีและการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมของชาติ 2557. กรุงเทพฯ : บริษัท จรัสสินทวงศ์การพิมพ์, 2557.

มานิต วลีโกดม. “พระพิมพ์วัดราชบูรณะ.” พระพุทธรูปและพระพิมพ์ในกรุพระปรางค์วัดราชบูรณะ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2502.

สุรพล ดำริห์กุล. ประวัติศาสตร์และศิลปะหริภุญไชย. กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, 2547.

สุรสวัสดิ์ สุขสวัสดิ์, ม.ล. “การศึกษาพระพิมพ์ภาคใต้ของประเทศไทย.” วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2553.